

ניסיון בהוראה וזהות אקדמית של מורה: הרכיבים החסרים בפדגוגיה של MOOC

תקציר

בספרות המקצועית מתוארים שני סוגים של קורסי MOOC:

1. xMOOC - קורס מאורגן המבוסס על תוכן והוא אמור לתת מענה עבור מספר רב של תלמידים. בדרך כלל הלומדים/תלמידים לומדים לבד ומודרכים באמצעות הרצאות שהוקלטו מראש, ונבחנו באמצעות מבדקים אוטומטיים או כאלה שמבוצעים על ידי תלמידים אחרים. מטרת ה-xMOOC היא להרחיב את הנגישות למקצועות ההשכלה הגבוהה ולכן הצגת חומרי הלמידה נתמכת על ידי הסמכות של המוסדות להשכלה.

2. הקורס cMOOC - בנוי על בסיס עקרונות הקישוריות (connectivism) וכרוך בגישה שיתופית ומרושתת ללמידה. קורס זה אינו מבוסס תכנית למידה והערכה פורמאלית. הקורס מתמקד לא ברכישת מוסמך, אלא על למידה שמבוססת חקר, למידה מבוזרת ועצמאית.

חשוב לציין כי חלוקה זאת של ה-MOOCs לשני סוגים אינה ממצה את הלמידה המתקיימת באמצעותם. בפועל קיים מגוון עשיר של קורסי MOOC אשר אינם תואמים לשני הסוגים שהוזכרו והם בעלי אופי הטרוגני. יחד עם זאת, הם כוללים גם את התכונות של שני סוגי ה-MOOC שצוינו.

מורים ב-xMOOC

טכנולוגיות המידע החדשות מאפשרות צורות חינוך חדשות וגישה פתוחה לידע. המורה נתפס כמומחה בעל ידע וללא הטכנולוגיה המודרנית הוא נעדר יכולת להעבירו לקהל רחב. המטרה של קורס ה-xMOOC היא העברה יעילה ורחבה של ידע על ידי מומחה. התפיסה הרואה ב-MOOC פתרון טכנולוגי קל לבעיה של אי נגישות לידע מומחים הינה פשטנית מדי ונוטה להתעלם ממורכבויות של מונחים כמו כוח, פדגוגיה, הערכה וידע. תפיסה זו מצויה בבסיס המדיניות והפרקטיקה החינוכית הממוסדת, היוצרת למעשה את הדימוי של MOOC בהקשר של השיח התקשורתי והתרבותי.

ניתן להצביע על שתי גישות שמגדירות את תפקיד המורה ב-xMOOCs:

- המורה נתפס כבעל שם אקדמי, סמכות מקצועית ומוערכת הנשענת על מוסד אקדמי ידוע. כאמור, טכנולוגיה חדשה יוצרת אפשרות טכנית להפיץ את ידע המומחה בקהל הרחב, אך נגישות המורה למשתתפי ה-MOOC אינה באה לידי ביטוי ביחסים של דיאלוג. המורה נמצא בתפקיד של "שחקן ראשי - מפיק" בין דמויות מופשטות.

- המורה נתפס כסדרת תהליכים אוטומטיים אשר מציג בעיות ובודק את פתרונן. במרבית קורסי ה-xMOOCs התהליכים הנם אוטומטיים ונותנים משוב ליחיד, ולכן ההתפתחויות שמציעה הלמידה האישית בנויה עליהם. קורס שכזה אמור לפעול עם התערבות מינימאלית מצד מדריך או מורה.

התקציר מבוסס על המאמר:

Ross, J., Sinclair, C., Knox, J., Bayne, S., & Macleod, H. (2014). Teacher experiences and academic identity: The missing components of MOOC pedagogy. *Journal of Online Learning and Teaching*, 10(1), 57-69.

מורים ב-cMOOC

מטרת cMOOCs היא לאפשר למידה עצמית ולא לספק גישה לידע מומחים. תפיסת הקישוריות עליה נשענים הקורסים של ה-cMOOCs הושפעה מהגישה של איוון איליץ' (Ilich, 1971) המתאר את המוסד חינוכי כאמצעי שאינו מתאים להשגת חינוך אוניברסאלי. הוא קורא להקמת רשתות של קשרים חברתיים אשר תתמכנה בלמידה ובוויסות עצמי. המונח רשתות קיבל מקום מרכזי בגישת הקישוריות ונתפס כמתאר את מהות הלמידה. גם סימנס (Siemens) טוען כי למידה זו רשת ולכן קורס ה-cMOOC אמור לקדם ולהרחיב את רשת הלמידה האישית, מה שעשוי לסייע גם להתגבר על הבעיה של הכמות המוגבלת של מורים במוסדות להשכלה גבוהה. יחד עם זאת, לא מדובר בשעתוק של דמות המורה כמחזיק הידע ולכן ההוראה כפופה ללמידה. במוקד עיצוב קורס ה-cMOOC עומד תהליך למידה שאליו מותאמים תוכן הקוריקולום וההוראה. באופן שכזה ההוראה הופכת להיות לאמצעי המסייע לפיתוח תהליכי למידה.

ניתן לומר כי היחס אל תפקיד המורה במסגרת ה-cMOOC ממשיך את הקו של רולאן בארת (Barthes, 1977) אשר דיבר על הצורך להחליף את מרחב ההוראה ההיררכי המשתרע בין הקתדרה של מרצה שנמצא במקום מוגבה אל מקומות התלמידים- למטה, במרחב לא איקלידי שבו לאף אחד - לא למרצה ולא לתלמידים אין מקום סופי וקבוע. בארת מציע לשמור על ההבדלים בתפקידים, אך גם להגן על אי היציבות והגמישות של עמדות השיח. לעומת זאת, ה-cMOOC מתואר כלמידה אשר מוחקת את כל ההבדלים בין מורים לתלמידים, מפני שהכוח נתפס כתכונה שלילית ולא רצויה. מורה ב-cMOOCs אמור להיות דגם לחיקוי או צומת לקשרים בלבד ולכן תפקידו אינו חורג, אלא רק ממתן את האפשרויות בתהליך הלמידה. לעתים אף נטען כי במסגרת ה-cMOOCs תפקיד המורה לא רק משתנה, אלא אף עשוי להיעלם לחלוטין.

מורה מוחלף על ידי המתווך שבאופן אידיאלי אמור להיות נוכח באופן קבוע, שאינו דורש מהתלמיד לדעת ולהתאים את עצמו לכל תלמיד. במצב שבו המורה אינו נוכח או נעדר סמכות, הידע נובע מעמיתים אחרים ובעלי ידע שמאמצים באופן זמני את תפקיד המורה. כתוצאה מכך, הרשתות הלמידה של תלמידים משנות באופן רדיקאלי את תפקידו של המורה וישנה חשיבות מיוחדת לאימוץ תפקיד המורה על ידי תלמידים בעלי ידע. במאמר נטען כי מצבי ההוראה הפורמאליים אינם מתאימים לסביבה המקוונת והמרושתת ומספר חוקרים אף מטילים ספק גם ביכולת של המורה למלא את התפקיד של האחר- בעל הידע. בדרך כלל, המורה נעדר הבנה אודות כוחה של הטכנולוגיה כמחוללת שינויים חברתיים והתמצאותו בתחום הידע הדיגיטאלי לוקה בחסר. המורה מתואר כ"מהגר דיגיטאלי", לעומת התלמיד שהוא "היליד הדיגיטאלי". יחד עם זאת, ניתן לסתור ביקורת זו, וזאת בשל העובדה שמורים מקצועיים רבים לוקחים חלק כמשתתפים מרכזיים ב-cMOOCs.

מורה בקורסים הטרוגניים והייחודיות של קורס MOOC.

מחברי המאמר הנוכחי הינם מעצבים ומורים של MOOC, הנקרא "למידה מקוונת ותרבויות דיגיטאליות". ניסיון זה מצביע על התפקיד האמיתי של מורה ב-MOOC, והוא מורכב יותר ממה שמשקף בספרות המחקרית. הקורס פותח כקורס הטרוגני שמשלב מאפייני MOOC ו-cMOOC. הקורס משלב את הצדדים

החזקים של דגם ה-MOOC-x המעניק למשתתף מסגרת, נרטיב ומגוון משאבים לימודיים (וידאו, מאמרים אקדמיים, דיווחים תקשורתיים וכו'). אך יחד עם זאת, הוא אינו כופה את הדומיננטיות של המורים במרחב של הקורס ומקדם דיאלוג ושיתוף פעולה בין תלמידים. המשאבים שמוענקים לתלמידים מהווים בסיס לפעילויות שבועיות משותפות, כולל דיונים בפורומים, בלוגים ועוד. הדגש הוא על פיתוח קבוצות למידה באמצעות התלמידים עצמם ושימוש במדיה חברתית לשם בניית רשתות למידה אישיות וקהילות של שווים. הקורס לא כולל מבחני הערכה שהוכנו מראש והמשימה של כל תלמיד היא לבנות תוצר דיגיטאלי מרושת, ולהעריך שלושה תוצרים של תלמידים אחרים. אחת השאלות המרכזיות שהופנתה למורים הייתה לגבי מה הייתה מידת מעורבותם במה שקרה במהלך הקורס. לדברי המשתתפים בתחילת הקורס הם חשו בחסרונם של המורים והדבר אף הדאיג רבים מהם. פרסום של וידאו ראשון עם המורים בתום השבוע הראשון של הקורס גרם למשוב חיובי והיווה נקודת מפנה עבור רבים מהתלמידים לגבי השתתפותם והבנתם את הקורס. ניתן להצביע על מספר גורמים עיקריים שמשפיעים על זהות אקדמית ועל פרקטיקות ההוראה במסגרת קורס ה-MOOC: (1) **דיסציפלינה אקדמית** - מקצועות אקדמיים הופכים להיות מפוצלים יותר ויותר והגבולות בין תחומים משתנים ומשורטטים מחדש; (2) **המוסד האקדמי** - הנו בעל תרבות מקומית אופיינית והוא כולל בדרך כלל צוותים רב-מקצועיים עם שותפים חיצוניים; (3) **ערכים מקצועיים ואישיים** - מרצים וחוקרים משלבים בתפקידם מילוי של דרישות המוסד האקדמי יחד עם אוטונומיה אישית ויכולת לאמץ מגוון פרספקטיבות.

הסביבה של ההשכלה הגבוהה מתאפיינת בדינאמיות ובשינויים בכל הרמות, משא ומתן סביב הזהויות האקדמיות אמור להכיל גם מורכבות וסתירות. מעבר המורה להדרכה ב-MOOC עשוי להגדיל עוד יותר את רמת המורכבות והפרדוקס שטמונים בתפקידו. היכולת לפתח רפלקציה אודות החוויה הפדגוגית במסגרת ה-MOOC תלויה בקיום של מרחב פתוח עבור האוטונומיה האישית של המורה. הסביבה החינוכית של ה-MOOC משפיעה על זהויות המורה והן אינן קבועות ולא יציבות. ולכן כל מערכת שמתעלמת משינוי זה לא תוכל להתאים את עצמה לצרכי התלמיד. יש לציין כי חיזוק של מעמד המורה מעבר לפרופורציה (למשל, דמות דומיננטית של מדען מפורסם), או היחלשות של מעמד המורה מפריס את מרקם היחסים בין תלמידים, מורים, מוסד אקדמי, דיסציפלינה ומקצוע.

"העלמת" המורה מסביבת ה-MOOC עלולה להביא להיעדר תשומת לב מתאימה לדרכים שבהן אינטראקציות מורכבות בין אנשים, מרחב, חפצים ושיח מכוננים סביבה של השכלה ולמידה. הדאגות והשאיפות של המורים מהווים חלק אינטגרלי מההתפתחות המוצלחת של הקורס ובתמיכתם בלמידה. המורים המועילים ביותר הם אלה שדואגים לתלמידיהם, לידע שלהם וליישומו בפועל. בסביבה של השכלה גבוהה המונחים של דאגה וטוב-לב הופכים להיות מאתגרים, אך הם חיוניים עבור התפיסה הפדגוגית הכוללת. כאשר גורמים שונים משפיעים על ההוראה ועיצוב הקורס פוגע בקשרים בין מורה לתלמיד, זהות המורה מאבדת את הפרופורציות הנכונות והופכת להיות דומיננטית או חלשה ומוזנחת, מה שבסופו של דבר פוגע בתלמיד ובלמידה. בעתיד הנראה לעין, קורסי ה-MOOC זקוקים לנוכחות של הזהות האקדמית של המורה ולפיתוח קשרים מורכבים בין תלמידים למורה, כשותף לבניית ידע. יחד עם זאת, יש לזכור כי למורה שמתחיל לפתח את ה-MOOC כבר יש זהות אקדמית. לעתים, הספרות המקצועית אודות זהות אקדמית מתייחסת למורה בהקשר הניאו-ליבראלי, שעשוי להיות רלוונטי לסוגי MOOC מסוימים. סביבה נתפסת כאוניברסאלית ומונעת על ידי "כוחות שוק", כאשר השימוש בטכנולוגיה משנה באופן עמוק את דרכי ההוראה והמחקר ואת קצב העבודה החינוכית.